

Верховний
Суд

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Дмитро Луспенник,
Секретар Пленуму Верховного Суду,
Касаційний цивільний суд,
кандидат юридичних наук, доцент

Вебінар, Безоплатна правова допомога
м. Київ, 17 червня 2022 року

ВОЄННИЙ СТАН

– **Закон України** від 12.05.2015 № 389-VIII «Про правовий режим воєнного стану». За час війни внесено 7 змін. Останні зміни внесені Законом України від 12.05.2022 № 22247-IX.

Цей Закон визначає зміст правового режиму воєнного стану, порядок його введення та скасування, правові засади діяльності органів державної влади, військового командування, військових адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій в умовах воєнного стану, гарантії прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб.

– **Указом Президента України** № 64 від 24.02.2022, затвердженим **Законом України** від 24.02.2022 № 2102-IX, у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» **із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року в Україні був введений воєнний стан**. Воєнний стан регулярно продовжується у зв'язку з тим, що агресія проти нашої країни триває.

Робота судів держави під час воєнного стану

У період воєнного стану, відповідно до статті 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану», **повноваження судів не можуть бути припинені**, а частина друга статті 26 зазначеного Закону передбачає, що **скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства забороняється**.

- За період дії воєнного стану суди України ухвалили приблизно **1 млн** судових рішень.
- За період з 24.02.2022 по 15.06.2022 КЦС ВС ухвалив **6 075** судових рішень.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

- АТО
- ООС
- Воєнний стан

Зміст та форма провадження у цивільних справах в умовах воєнного стану повинні відповідати завданням та основним засадам цивільного судочинства, **але мають бути особливості здійснення такого провадження в умовах воєнного/надзвичайного стану.**

На жаль, на сьогодні (як і з 2014 року – початку АТО) такі особливості у ЦПК не вносились. А точкових змін недостатньо. Загальновідомо, що процесуальне право відповідає на питання, як саме захистити суб'єктивні права, визначені у матеріальному праві. Тобто забезпечує формалізацію і незаперечність конкретних суб'єктивних прав та обов'язків.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

Багато процесуальних норм містяться у нормах матеріального права, зокрема:

- ЗУ від 21.04.2022 № 2217-ІХ «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України», яким визначено належного відповідача за вимогами про відшкодування шкоди внаслідок тимчасової окупації України, це РФ; визначено порядок повідомлення про дату судового засідання тощо;
- ЗУ від 17.02.2022 № 2079-ІХ «Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації», яким визначено юрисдикцію цих спорів;
- ЗУ від 21.04.2022 № 2215-ІХ «Про дерадянізацію законодавства України», яким, внесено зміни до КЗпП, ЖК, визначено предмет доказування певних вимог;
- ЗУ від 14.04.2022 № 2191-ІХ «Про внесення змін до Законів України «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти» та інших законодавчих актів України щодо удосконалення правового регулювання суспільних відносин, пов'язаних із набуттям статусу осіб, зниклих безвісти за особливих обставин», яким внесено зміни до ст. 44 ЦК, де визначено, хто може бути заявником, які докази враховуються тощо;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

- ЗУ від 15.03.2022, № 2129-IX «Про внесення зміни до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ «Про виконавче провадження», яким урегульовано відносини за участю держави-агресора та пов'язаних осіб під час виконання судового рішення;
- та багато інших.

На офіційному порталі Верховної Ради України є посилання на:

Закони та постанови Верховної Ради України, прийняті у період воєнного стану

Незважаючи на відсутність змін до ЦПК, які б відповідали умовам воєнного стану, під час здійснення правосуддя **суди повинні вміти пристосовувати** чинні процесуальні норми для дієвого здійснення правосуддя в умовах воєнного стану.

При цьому: 1) не порушувати вимоги ст. 6 Конвенції щодо справедливого суду; 2) скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства в умовах воєнного стану забороняється.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану

- Міністерство юстиції України відреагувало на законодавчі зміни і частково заявило про тимчасовий відступ Україною від зобов'язань, узятих за Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод, відповідно до нормативно-правових актів, якими певною мірою пропорційно знижені конвенційні гарантії.
- Релевантні рішення ЄСПЛ щодо зниження гарантій: у справах від 25.07.2017 «Хлебик проти України» та від 11.02.2021 «Куроченко та Золотухін проти України».
- Зниження гарантій виправдане. Водночас, як показує практика і досвід 2014–2015 років, у питанні пропорційності обмеження конвенційних гарантій ключовою є їх тимчасовість

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

законопроекти

ПРОЄКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ № 7316 від 26.04.2022 «Про внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Цивільного процесуального кодексу України та Господарського процесуального кодексу України (щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану)»

Законопроектом № 7316 запропоновано внести зміни до ЦПК щодо здійснення судочинства в умовах воєнного чи надзвичайного стану:

- 1) запровадити розгляд цивільних справ в порядку письмового провадження в судах першої, апеляційної, касаційної інстанцій (без виклику учасників справи та без проведення судового засідання на підставі наявних у суду матеріалів);
- 2) під час дії воєнного чи надзвичайного стану за розпорядженням керівника апарату (секретаріату) суду чи особи, яка виконує його обов'язки, працівник апарату суду, який має вищу освіту за спеціальністю "Правознавство" або "Правоохоронна діяльність" з освітньо- кваліфікаційним рівнем не нижче молодшого спеціаліста, може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

законопроекти

- 3) зміни до порядку судових викликів та повідомлень під час воєнного або надзвичайного стану (учасників справи та інших учасників судового процесу, які не мають офіційної електронної адреси, про дату, час і місце першого судового засідання у справі, про вчинення відповідної процесуальної дії повідомлятимуть будь-якими можливими засобами, на всі відомі засоби комунікації (телефонограма, СМС повідомлення, електронна пошта, повідомлення у месенджерах тощо), а також через оголошення на офіційному вебпорталі судової влади України; учасник справи повинен за допомогою електронної пошти негайно підтвердити суду про отримання чи ознайомлення із відповідним викликом або повідомленням – належне повідомлення);
- 4) шістдесяти денний строк підготовчого провадження може бути продовжений не більше ніж на тридцять днів за клопотанням однієї із сторін або з ініціативи суду, а розгляд справи по суті суд має розпочати не пізніше ніж через шістдесят днів після встановлення факту повідомлення учасників справи про розгляд справи та встановлення обставин можливості сторін взяти участь у розгляді справи.

В умовах воєнного чи надзвичайного стану підготовче провадження та розгляд справи по суті має бути мають бути проведені протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

законопроекти

- 5) справи, розгляд яких здійснюється в порядку загального провадження, можуть бути розглянуті судом без повідомлення (виклику) учасників справи (в порядку письмового провадження) за наявними у справі матеріалами, за виключенням подачі стороною клопотання про розгляд справи в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів або клопотання про розгляд справи в порядку загального провадження в приміщенні суду;
- 6) учасники справи, їх представники можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів; зизики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи;
- 7) в разі виникнення обставин, які зумовлюють загрозу життю, здоров'ю та безпеці учасників судового процесу, зазначені учасники судового процесу можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника судового процесу здійснюється із застосуванням електронного підпису;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

законопроекти

- 8) у разі неможливості здійснення повного фіксування судового засідання технічними засобами, хід судового засідання фіксується у протоколі судового засідання. Секретар судового засідання може вести протокол засідання у режимі відеоконференції (дистанційно);
- 9) Якщо неможливо забезпечити вручення судового рішення учасникам справи, такі учасники повідомляються про ухвалення відповідного судового рішення шляхом розміщення інформації на офіційному веб-порталі судової влади;
- 10) коли запроваджено воєнний чи надзвичайний стан, в суді апеляційної інстанції справа може розглядатися без повідомлення учасників справи; усі апеляційні скарги на ухвали суду першої інстанції розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи (в порядку письмового провадження); апеляційні скарги мають бути розглянуті протягом розумного строку з урахуванням можливості учасників справи взяти участь у розгляді справи;

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

законопроекти

- 11) Суд поновлює процесуальні строки, якщо визнає причини їх пропуску поважними і такими, що зумовлені обмеженнями, впровадженими у зв'язку з дією воєнного або надзвичайного стану.

Суд може поновити відповідний строк як до, так і після його закінчення, а також продовжити процесуальний строк;

- 12) Справи у судах першої, апеляційної та касаційної інстанцій, провадження у яких відкрито до введення воєнного чи надзвичайного стану, розглядаються з урахуванням особливостей, передбачених цим Кодексом для розгляду справ під час дії воєнного або надзвичайного стану.

Дистанційна форма правосуддя

Дистанційна форма правосуддя не передбачена.

Дистанційна участь у судовому процесу передбачена.

Відповідно до ч. 7 ст. 11 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», учасники судового процесу на підставі судового рішення можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Дистанційна форма правосуддя

Стаття 212 ЦПК. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції

1. Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою.

2. Учасник справи подає заяву про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду не пізніше ніж за п'ять днів до судового засідання. Копія заяви в той самий строк надсилається іншим учасникам справи.

3. Учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів та електронного підпису згідно з вимогами Положення про Єдину судову інформаційно-комунікаційну систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).

•{Частина третя статті 212 в редакції Закону № 1416-IX від 27.04.2021}

Дистанційна форма правосуддя (ст.212 ЦПК)

4. Під час дії карантину, встановленого Кабінетом Міністрів України з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснюється із застосуванням електронного підпису, а якщо особа не має такого підпису, то у порядку, визначеному Законом України "Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус" або Державною судовою адміністрацією України.

{Статтю 212 доповнено новою частиною згідно із Законом № 540-IX від 30.03.2020}

5. Ризики технічної неможливості участі в відеоконференції поза межами приміщення суду, переривання зв'язку тощо несе учасник справи, який подав відповідну заяву.

6. Суд може постановити ухвалу про участь учасника справи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду, визначеному судом.

7. Свідок, перекладач, спеціаліст, експерт можуть брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції виключно в приміщенні суду.

Дистанційна форма правосуддя (ст. 212 ЦПК)

8. У клопотанні про участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду в обов'язковому порядку зазначається суд, в якому необхідно забезпечити її проведення. Таке клопотання може бути подано не пізніше як за п'ять днів до відповідного судового засідання.

9. Копія ухвали про участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні суду негайно надсилається до суду, який зобов'язаний організувати її виконання, та особі, яка братиме участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

10. Суд, який забезпечує проведення відеоконференції, перевіряє явку і встановлює особи тих, хто з'явився, а також перевіряє повноваження представників.

11. Використовувані судом і учасниками судового процесу технічні засоби і технології мають забезпечувати належну якість зображення та звуку, а також інформаційну безпеку. Учасникам судового процесу має бути забезпечена можливість чути та бачити хід судового засідання, ставити запитання і отримувати відповіді, здійснювати інші процесуальні права та обов'язки.

Дистанційна форма правосуддя (ст. 212 ЦПК)

12. Відеоконференція, у якій беруть участь учасники справи, фіксується судом, який розглядає справу, за допомогою технічних засобів відео- та звукозапису. Відео- та звукозапис відеоконференції зберігається в матеріалах справи.

13. Суд у порядку, передбаченому цією статтею, за власною ініціативою або за клопотанням учасника судового процесу, який тримається в установі попереднього ув'язнення або в установі виконання покарань, може постановити ухвалу про його участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції в приміщенні такої установи. При цьому дії, передбачені частиною дев'ятою цієї статті, здійснюються службовою особою такої установи.

{Стаття 212 із змінами, внесеними згідно із Законом № 1089-IX від 16.12.2020}

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

МОЖЛИВОСТІ СУДУ

Реалізація дії принципу процесуальної економії

- Дія принципу процесуальної економії у цивільному судочинстві дозволяє усунути все лишнє, що не є суттєво необхідним й що суттєво обтяжує процес та може бути замінене іншими, більш економними процесуальними засобами, які достатньо гарантують належне відправлення правосуддя.
- Принцип процесуальної економії реалізується у нормах про своєчасний, швидкий і правильний розгляд справи через раціональне використання учасниками процесу наданих законом процесуальних прав, не зловживаючи ними та дотримуючись основних засад цивільного судочинства.
- Пп. 71, 82 постанови ВП ВС від 26.01.2021 у справі № 522/1528/15-ц; п. 94 від 06 квітня 2021 року у справі № 910/10011/19.

Відповідність ЦПК умовам воєнного стану:

МОЖЛИВОСТІ СУДУ

- Принцип процесуальної економії має бути розширений через внесення змін до процесуального закону, аби в суді апеляційної інстанції більшість справ розглядалося у письмовому провадженні.
- Принцип процесуальної економії реалізований у нормах ЦПК: ст.2 (завдання), пропорційність (ст. 11), заміна неналежної сторони, факультативна співучасть, участь 3 осіб, заборона повторного розгляду тотожних позовів, зміна предмета або підстави позову, підготовче провадження, залишення заяви без розгляду та закриття провадження у справі, ухвалення рішення у разі визнання позову у підготовчому засіданні, преюдиція, приєднання до апеляційної/касаційної скарги, передача справи на розгляд до іншого суду, у т.ч. у разі скасування рішення через порушення правил юрисдикції тощо.

Суди повинні навчитися пристосовувати ці та інші норми ЦПК до умов воєнного стану.

Алгоритм застосування ЦПК

Цивільне судочинство – це комплексна система інститутів, стадій, процесуальних проваджень, в яких процедури, процесуальні дії повинні вчинятися за чітко визначеною процесуальною формою і які не мають суперечити одна одній. І лише все це разом взяте буде визначати певний уніфікований стандарт правосуддя.

Ідеальний ЦПК повинен визначатися певною системністю, узгодженістю, взаємопов'язаністю та уніфікованістю його норм як в самому кодексі, так і щодо певних інших процесуальних кодексів. Під уніфікацією (або гармонізацією) розуміється скорочення відмінностей в змісті правових норм, які регламентують процесуальні правовідносини.

Алгоритм застосування ЦПК

- Саме тому при подачі до суду позову /заяв/скарг у першу чергу слід вивчити структуру ЦПК.
- Це означає, що процесуальний документ має відповідати: 1) формі і змісту, передбаченим законом (невиконання – без руху); 2) правилам територіальної підсудності (порушення – передача до іншого суду); 3) правилам юрисдикції (порушення – відмова у відкритті).
- При цьому первинним є підсудність, а потім форма і зміст та юрисдикція, так як лише суд, якому справа підсудна, перевіряє відповідність звернення формі та змісту, юрисдикційність позову.

Зміна територіальної підсудності під час війни

- Верховна Рада України 03.03.2022 внесла зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо зміни підсудності судів.
- У новій редакції частини сьомої статті 147 цього Закону передбачено можливість забезпечення належного функціонування судової влади у випадку виникнення надзвичайних обставин. Зокрема, у разі неможливості здійснення судом правосуддя **може бути змінено територіальну підсудність судових справ**, що розглядаються в такому суді. Рішення про зміну підсудності ухвалюється Вищою радою правосуддя за поданням Голови Верховного Суду, а у разі неможливості здійснення Вищою радою правосуддя своїх повноважень - **за розпорядженням Голови Верховного Суду**.
- Для того, аби знати, до якого суду звертатись за захистом своїх справ, можна скористатись інтерактивними мапами, що періодично публікуються на веб-ресурсі Верховного Суду.

ЦПК України: основні новели, які слід пристосувати до умов воєнного стану

Вивчення та застосування положень нового ЦПК України показало, що в кодексі міститься близько **100 новел або змін норм** порівняно з ЦПК 2004 року.

Таке реформування дало змогу підвищити ефективність цивільного судочинства й привести його у відповідність до міжнародних стандартів справедливого правосуддя, наслідком чого стали суттєві зміни законодавчого регулювання класичних процедур цивільного судочинства, а також введення нових інститутів цивільного процесуального права.

В основу змін покладена ідея фундаменталізації прав людини та забезпечення доступності правосуддя як міжнародного стандарту справедливого судочинства.

ЦПК України: основні новели

1. Оновлений каталог основних засад (принципів) цивільного судочинства, в якому особливе місце посідає основоположний принцип верховенства права.
2. Ключові зміни відбулися в інституті судової юрисдикції, найважливішими з яких можна вважати запровадження уніфікованого підходу до визначення видів юрисдикції у всіх процесуальних кодексах з точки зору застосування єдиних критеріїв її поділу, а також введення механізму вирішення (подолання) конфлікту юрисдикції. Похідні вимоги.
3. Недопустимість зловживання процесуальними правами та відповідальність за них, зокрема, непригаманий цивільному судочинству інститут штрафу.
4. Більш тривалі строки для вчинення процесуальних дій задля забезпечення своєчасного розгляду справ у розумні строки.
5. Уточнено завдання і основні засади судочинства. Вперше не лише на суд покладено завдання, а й на учасників судового процесу.

ЦПК України: основні новели

6. Зміна системи цивільного судочинства з точки зору її структурно-функціональної характеристики та модифікації окремих проваджень і процедур, а саме:

- диверсифікація позовного провадження на спрощений та загальний порядок;
- спрощення наказного провадження, яке вперше стало альтернативною спрощеному провадженню;
- введення інституту малозначних справ;
- посилення значення підготовчого провадження.

7. Електронне судочинство, у тому числі перелік засобів доказування доповнено електронними доказами.

ЦПК України: основні новели

8. Новий процесуальний інститут – забезпечувальні заходи. А також зустрічне забезпечення – як гарантія відшкодування можливих для відповідача збитків.

9. Проарбітражність ЦПК України: арбітрабельність спорів, судовий контроль дійсності арбітражної угоди, забезпечувальні заходи, а саме: попереднє забезпечення доказів, попереднє забезпечення позову.

10. Процедура врегулювання спору за участю судді.

11. Правнича допомога. Адвокатська монополія.

12. Модернізація апеляційного та касаційного проваджень, зокрема шляхом введення фільтрів касаційного оскарження.

ЦПК України: основні новели

13. До основних змін в інституті доказуванні слід віднести такі:

- розширення переліку засобів доказування за рахунок виокремлення електронних доказів (п. 1 ч. 2 ст. 76 ЦПК);
- закріплення поряд із належністю та допустимістю також таких вимог до доказів, як достовірність і достатність (ст. ст. 78-79 ЦПК);
- більш жорстку регламентацію правил подання доказів (ст. 83 ЦПК);
- введення складових процедури обміну змагальними паперами (ст. 83 ЦПК);
- часткове впровадження елементів процесуального естопелю (ч. 2 ст. 82 ЦПК);

ЦПК України: основні новели

До основних змін в інституті доказуванні слід віднести такі *(продовження)*:

- розширення дискреційних повноважень суду у сфері доказування, зокрема наділення його можливістю збирання доказів за власною ініціативою у виключних випадках (ч. 2 ст. 13, ч. 7 ст. 81 ЦПК);
- застосування заходів процесуального примусу у випадках зловживання процесуальними правами і невиконання обов'язків щодо доказів (ч. 8 ст. 84, ч. 1 ст. 143, ст. 146 ЦПК, п.п. 1, 2 ч. 1 ст. 148 ЦПК);
- **концентрація процесу, а саме:** темпоральні межі доказової діяльності детальну регламентацію строків подання доказів, процедуру розкриття доказів тощо.

рф не має імунітету

- Верховний Суд дійшов висновку, що направлення запиту до посольства РФ та зупинення провадження у справі не відповідає вимогам статей 251, 252 ЦПК України, а висновок апеляційного суду щодо наявності підстав для направлення запиту до посольства РФ та зупинення провадження у справі є помилковим.
- РФ, вчинивши неспровокований та повномасштабний акт збройної агресії проти Української держави, численні акти геноциду Українського народу, не вправі надалі посилатися на свій судовий імунітет, заперечуючи тим самим юрисдикцію судів України на розгляд та вирішення справ про відшкодування шкоди, завданої такими актами агресії фізичній особі – громадянину України.
- Верховний Суд виходить із того, що названа країна-агресор діяла не у межах свого суверенного права на самооборону, навпаки віроломно порушила усі суверенні права України, діючи на її території, а тому безумовно надалі не користується у такій категорії справ своїм судовим імунітетом.

Постанова КЦС ВС від 14.04.2022 у справі № 308/9708/19.

рф не має імунітету

Верховний Суд з посиланням на міжнародно-правові акти і релевантні рішення Євросуду, Міжнародного суду ООН розширив правові висновки у постанові від 18.05.2022 у справі № 428/11673/19.

- Підтримання юрисдикційного імунітету Російської Федерації позбавить позивача ефективного доступу до суду для захисту своїх прав, що є несумісним з положеннями пункту 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.*
- Судовий імунітет Російської Федерації не застосовується з огляду на звичаєве міжнародне право, кодифіковане в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності (2004).*
- Підтримання імунітету Російської Федерації є несумісним із міжнародно-правовими зобов'язаннями України в сфері боротьби з тероризмом.*
- Судовий імунітет Російської Федерації не підлягає застосуванню з огляду на порушення Російською Федерацією державного суверенітету України, а отже, не є здійсненням Російською Федерацією своїх суверенних прав, що охороняються судовим імунітетом.*

Електронний суд

- **Електронний суд** – це підсистема ЄСІТС, яка має забезпечувати обмін процесуальними документами між судом і учасниками справи. Останні мають обов'язково зареєструватися в електронному кабінеті, отримавши таким чином офіційну адресу. Лише за умови офіційної реєстрації та наявності КЕП суд прийматиме подані електронні документи.
- Варіанти подання заяв: 1) надіслати паперові документи поштою; 2) надіслати електронні документи, засвідчені КЕП, попередньо зареєструвавшись в електронному суді і створивши електронний кабінет з офіційним e-mail (*постанова ВП ВС від 03.06.2021 у справі № 9901/82/21, провадження № 11-143заі21 + окрема думка 5 суддів ВП ВС*).
- Позиція КЦС ВС (під час війни). Чинне процесуальне законодавство не забороняє учаснику справи звернутися з процесуальними документами до суду шляхом направлення їх на офіційну електронну адресу суду з обов'язковим скріпленням їх власним електронним цифровим підписом учасника справи (*постанова від 03.05.2022 у справі № 205/5252/19 (провадження № 61-1125св22)*).
- *ЗУ від 27.04.2022 № 1416-IX (чинність з 26.05.2022)* «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи». **Цей Закон змінив вимоги щодо запуску ЄСІТС.**

Перегляд заочного рішення

- N.B. Наведена нижче правова позиція, якою змінена судова практика, направлена на забезпечення ефективності юридичного захисту.
- У разі відмови у задоволенні заяви про поновлення строку на подання заяви про перегляд заочного рішення **суд з цієї причини відмовляє у задоволенні такої заяви про перегляд**. Тоді відповідач, який її подав, може оскаржити в апеляційному порядку заочне рішення, обґрунтувавши, зокрема, поважність причин для пропуску строку на подання заяви про перегляд цього рішення. Передбачене у реченні другого частини четвертої статті 287 ЦПК України спеціальне правило про початок відліку строку на апеляційне оскарження заочного рішення **застосовне лише до тих рішень, які суд ухвалив за правилами, що діють з 15 грудня 2017 року**.
- *Постанова ВП ВС від 09.11.2021 у справі № 214/5505/16.*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ (КОВІД)

- Оскільки перебіг процесуального строку на оскарження до суду дій приватного виконавця розпочався під час дії Закону України від 30 березня 2020 року № 540-ІХ (суди встановили, що про оскаржувані постанови приватного виконавця заявнику стало відомо 22.05.2020, а до суду звернувся 17.08.2021), його тривалість в силу цього Закону продовжилася на строк дії такого карантину; надалі перебіг цього процесуального строку відбувався під час дії Закону України від 18 червня 2020 року № 731-ІХ, згідно з яким процесуальні строки закінчуються у двадцятиденний строк після набрання чинності Законом України від 18 червня 2020 року № 731-ІХ, тобто до завершення 06 серпня 2020 року.
- Отже, наведене свідчить, що суд може поновити процесуальний строк як до запровадження, так і після закінчення карантину, якщо визнає причини такого пропуску поважними і такими, що зумовлені запровадженими обмеженнями. Тобто самий факт запровадження карантину не свідчить про безумовне поновлення пропущеного процесуального строку без наведення заявником негативних обставин, які зумовлені карантинними обмеженнями і були перешкодою у вчиненні стороною процесуальних дій.
- *Постанова КЦС ВС від 07.12.2021 у справі № 756/10191/20.*

Апеляційне провадження: ЄКПЛ і ЄСПЛ

Стаття 6 ЄКПЛ надає широкий спектр **гарантій** під час провадження в суді першої інстанції, однак не зобов'язує держав-учасниць засновувати суди апеляційної та касаційної інстанції. Разом з тим, якщо останні створені, то особі має гарантуватися дотримання гарантій п. 1 ст. 6 ЄКПЛ і на рівні цих судів, хоча у таких випадках можуть застосовуватися **менш суворі стандарти**, зважаючи на специфічні властивості проваджень у таких судах, їх функції, обсяг вже наданих гарантій права на справедливий судовий розгляд у конкретній справі у судах нижчих інстанцій.

З цієї точки зору ЄСПЛ **розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій**: якщо апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження, то касаційний перегляд традиційно вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як суду найвищої інстанції, специфіку його повноважень з точки зору обмеження виключно питаннями права, більший ступінь формальності процедур.

Апеляційне провадження: ЄКПЛ і ЄСПЛ

- ЄСПЛ розрізняє функції та завдання судів апеляційної та касаційної інстанцій: якщо апеляційний перегляд розглядається як мінімальний стандарт оскарження, то касаційний перегляд традиційно вважається екстраординарним з огляду на особливий характер касаційного суду як суду найвищої інстанції, специфіку його повноважень з точки зору обмеження виключно питаннями права, більший ступінь формальності процедур (*Levages Prestations Services v. France*, no. 21920/93, § 48, 23 October 1996).
- Слід розрізняти правові ситуації щодо повідомлення про дату судового засідання залежно від процесуального питання, яке вирішується, і автоматично не застосовувати рішення ЄСПЛ у справах, наприклад: «Олександр Шевченко проти України» від 26.04.2007; «Трух проти України» від 14.10.2003 року; «Пономарьов проти України» від 3.04.2008 року.
- Щодо поновлення строку на апеляційне оскарження: постанови КЦС ВС від 25.07.2018 у справі № 313/1028/15-ц
- Щодо розгляду справи апеляційним судом по суті: постанови ВП ВС від 12.12.2018 у справі 752/11896/17, КЦС ВС від 12.05.2021 у справі № 216/3765/16, КГС ВС від 02.08.2021 у справі № 914/1191/20

Апеляційне провадження

- У світі моделі апеляції діляться на **повну і неповну**.
- Аналіз норм ЦПК України дозволяє стверджувати, що в Україні наразі існує **змішана модель апеляційного провадження**.
- З одного боку, докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч.ч. 2, 3 ст. 367 ЦПК), тобто за загальним правилом, суд апеляційної інстанції не приймає нові докази, що характерне для **неповної апеляції**. Проте з іншого, за результатами розгляду апеляційної скарги на рішення суду першої інстанції апеляційний суд, за загальним правилом, не має права передавати справу на новий розгляд до суду першої інстанції, крім випадку, передбаченого ст. 378 ЦПК, що притаманне **повній апеляції**.

Апеляційне провадження

спірні питання

Право апеляційного оскарження *(статті 352, 362 ЦПК)*

- учасники справи,
- особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Суд апеляційної інстанції **лише в межах відкритого апеляційного провадження** має процесуальну можливість зробити висновок щодо вирішення чи невирішення судом першої інстанції питань про права та інтереси особи, яка не брала участі в розгляді справи судом першої інстанції та подала апеляційну скаргу. При цьому, якщо обставини вирішення судом першої інстанції питання про права, інтереси та свободи особи, яка не була залучена до участі в справі, не підтвердилися, апеляційне провадження підлягає закриттю (п. 3 ч. 1 ст. 362 ЦПК).
Не стосується строкоскарження

Постанови ВС: від 27.02.2019 у справі № 360/1938/16; від 08.04.2020 у справі № 2018/2-3638/11; від 17.02.2020 у справі 668/17285/13 (ОП КЦС ВС); від 16.01.2020 у справі № 925/1600/16 (ОП КГС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Право апеляційного оскарження (ст. 352 ЦПК)

Особи, які не брали участі у справі, мають право апеляційного оскарження, якщо доведуть, що суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Умови: а) особа, яка не брала участь у справі ні особисто, ні через представника; б) зазначена особа володіє таким правом на предмет спору, який робить необхідним її залучення до участі у справі; в) **порушення прав цієї особи** ухваленим рішенням повинно бути **реальним і в наявності**. Аналіз п. 4 ч. 3 ст. 376 ЦПК вказує на те, що своїм рішенням суд вирішив питання про їх права та обов'язки, а не вирішить у майбутньому. Наприклад, особа, яка вважає себе спадкоємцем, має додати до апеляційної скарги докази, що вона **вже** вчинила дії на прийняття спадщини, а **не має намір** їх вчинити.

Постанови ВС: від 30.10.2019 у справі № 391/166/19; від 08.07.2020 у справі № 662/953/17; постанова ВП ВС від 07.04.2020 у справі № 504/2457/15-ц.

Апеляційне провадження

спірні питання

Ухвали, які можуть бути оскаржені окремо від рішення суду (ст. 353 ЦПК)

Перелік таких ухвал наведено у ч. 1 ст. 353 ЦПК, а згідно з ч. 2 цієї статті: заперечення на ухвали, що не підлягають оскарженню окремо від рішення суду, включаються до апеляційної скарги на рішення суду.

На відміну від ЦПК 2004 року, новий ЦПК використовує чіткі випадки апеляційного оскарження, зазначаючи «про задоволення» (наприклад, пп. 3, 11, 14) чи «про відмову» (наприклад, пп. 10, 20), або «про задоволення і про відмову» (пункти 2, 19, 21).

Є недоліки закону. Так, у п. 26 зазначено лише про відстрочення і розстрочення, зміни чи встановлення способу і порядку виконання рішення, проте у ч. 7 ст. 435 ЦПК йдеться про право апеляційного оскарження й *при відмові* у вчиненні таких дій.

Постанова ВП ВС від 19.06.2018 у справі 18/1544-10.

Л.В. Подано не заперечення, а апеляційну скаргу: *постанова КЦС ВС від 02.02.2022 у справі № 295/13441/19.*

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження (ст. 354 ЦПК)

1. Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (ii) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

2. Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (ii) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) на ухвали суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження *(ст. 354 ЦПК)*

Частина 1 і частина 2 мають різне правозастосування.

Частина 1 застосовується у взаємозв'язку з ч. 5 ст. 268 ЦПК, яка визначає дату ухвалення рішення. При цьому заяву про поновлення строку на апеляційне оскарження подавати не потрібно.

Частина 2 цієї статті передбачає обов'язкове подання заяви про поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження з наданням відповідних доказів поважності пропуску.

Постанови ВС: від 26.09.2018 у справі № 285/3049/15; від 22.05.2020 у справі № 357/4311/17; від 17.07.2019 у справі № 500/415/15; від 22.11.2019 у справі № 461/5908/18 (ОП КАС); від 16.10.2019 у справі № 182/7775/15 (ВП ВС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Строк на апеляційне оскарження *(ст. 354 ЦПК)*

Частина 3. Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 358 цього Кодексу.

Частина 3 цієї статті передбачає інші, аніж у ч. 2, підстави для поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження, не наводячи його переліку. Проте одночасно передбачає виняток – це **річний преклюзивний строк** оскарження з дня складення повного тексту судового рішення. Він також передбачає два винятки.

Особливості застосування: постанови КЦС ВС: від 26.09.2018 у справі № 285/3049/15; від 06.02.2019 у справі № 361/161/13; від 25.11.2020 у справі № 344/11579/17

Річний строк є присічним і для позову органу влади (постанова ВП ВС від 19.06.2019 у справі № 2-1678/05).

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги (ст. 355 ЦПК) до 5.10.2021

Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції.

- **До дня початку функціонування ЄСІТС** апеляційні скарги подаються учасниками справи до або через відповідні суди, а матеріали справ витребовуються та надсилаються судами за правилами, що діяли до набрання чинності цією редакцією Кодексу. У разі порушення порядку подання апеляційної скарги відповідний суд повертає таку скаргу без розгляду (пп. 15.5 п.1 розділу XIII «Перехідні положення» ЦПК України у редакції, чинній з 15.12.17).
- Апеляційна скарга подається апеляційному суду через суд першої інстанції, який ухвалив оскаржуване судове рішення (ч. 1 ст. 296 ЦПК України у редакції, чинній **до 15.12.17**).

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги *(ст. 355 ЦПК) до 5.10.2021*

- Відсутність ЄСІТС не створювала перешкоди учасникам провадження у поданні апеляційних скарг у паперовій формі **безпосередньо до апеляційного суду** та їх прийнятті.
- Особа, яка подає скаргу, вправі очікувати застосування норм, які надають право подавати апеляційну скаргу **як безпосередньо до апеляційного суду, так і через місцевий суд.**

Щодо апеляційних скарг, поданих до 05.10.2021

Постанови ВП ВС: від 18.04.2019 у справі № 04040/4893/18; від 15.01.2020 у справі № 145/1330/17, від 20.06.2018 у справі № 514/134/17 (ОП КЦС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги *(ст. 355 ЦПК) з 5.10.2021*

- Рішенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 затверджено Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС).
- У газеті «Голос України» від 04.09.2021 № 168 (7668) ВРП опубліковано оголошення про порядок функціонування підсистем (модулів) ЄСІТС **«Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистем відеоконференцзв'язку.**
- Апеляційні скарги з 05.10.2021 подаються лише безпосередньо до суду апеляційної інстанції.
- Реєстрація в Електронному кабінеті здійснюється виключено з використанням кваліфікованого електронного підпису.

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги *(ст. 355 ЦПК) з 5.10.2021*

• Ч. 6 ст. 14 ЦПК України:

Адвокати, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі, судові експерти, державні органи, органи місцевого самоврядування та суб'єкти господарювання державного та комунального секторів економіки реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі **в обов'язковому порядку**. Інші особи реєструють офіційні електронні адреси в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі **в добровільному порядку**.

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок подання апеляційної скарги *(ст. 355 ЦПК) з 5.10.2021*

- Ч. 6 ст. 43 ЦПК: Процесуальні документи в електронній формі мають подаватися учасниками справи до суду з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів).
- Ч. 7 ст. 43 ЦПК: У разі подання до суду документів в електронній формі учасник справи зобов'язаний надати доказ надсилання листом з описом вкладення іншим учасникам справи копій поданих до суду документів.
- P.S. Зміни до ст. ст. 272, 359, 361 ЦПК України не внесено.

Апеляційне провадження

спірні питання

Відкриття/відмова у відкритті апеляційного провадження (*склад суду*)

З прийняттям нового ЦПК України виникла правова дискусія про те, в якому складі вчиняти певні процесуальні дії судом апеляційної інстанції: **одноособово чи колегією у складі трьох суддів**. Це стосується: залишення апеляційної скарги без руху, повернення скарги, відкриття/відмова у відкритті апеляційного провадження тощо.

По суті всі три процесуальні закони: ЦПК, ГПК і КАС містять майже тотожні формулювання, але практика касаційних судів, які вказують судам апеляційної інстанції відповідної юрисдикції, як вірно поступати, є дещо різною.

Постанова ВП ВС від 23.02.2021 у справі № 263/4637/18, провадження № 14-126 цс 20: ухвали про без руху – одноособово, про повернення скарги, відкриття, відмова у відкритті – колегіально.

Апеляційне провадження

спірні питання

Відзив на апеляційну скаргу, приєднання до скарги, доповнення, зміна скарги

- У разі, якщо у відзиві на апеляційну скаргу чи в заяві про приєднання до апеляційної скарги фактично містяться інші мотиви або причини, ніж зазначені в самій скарзі, або містяться інші вимоги, то такі **відзив чи заява вважається окремою апеляційною скаргою** зі всіма наслідками, що з цього випливає: залишається без руху для усунення недоліків відповідно з вимогами ст. 356 ЦПК та для сплати судових витрат.
- У заяві про приєднання до апеляційної скарги можуть міститися лише додаткові обґрунтування, уточнення вже поданої апеляційної скарги, у тому числі як про питання факту, так і питання права.
Ухвала ВС: від 14.09.2020 у справі № 369/205/17.

Апеляційне провадження

спірні питання

Відзив на апеляційну скаргу, приєднання до скарги, доповнення, зміна скарги

До відзиву додаються **докази надсилання** (надання) копій відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи (ч. 4 ст. 360 ЦПК).

До заяви про приєднання до апеляційної скарги додаються документ про сплату судового збору та **докази надсилання** (направлення) копії заяви іншим учасникам справи (ч. 3 ст. 363 ЦПК).

У разі доповнення чи зміни апеляційної скарги особа, яка подала апеляційну скаргу, повинна подати **докази надсилання** копій відповідних доповнень чи змін до апеляційної скарги іншим учасникам справи, в іншому випадку суд не враховує такі доповнення чи зміни (ч. 2 ст. 364 ЦПК).

Якщо докази надсилання таких процесуальних документів до апеляційної скарги не додані, **вони не приймаються до розгляду, залишаються без розгляду**, про що зазначається в судовому рішенні (постанови ВП ВС: від 07.08.2019 у справі № 757/43793/18; від 26.05.2020 у справі № 638/13683/15).

Апеляційне провадження

спірні питання

Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції

Межі розгляду справи апеляційним судом направлені на зміцнення та розвиток принципів диспозитивності та змагальності в цивільному процесі.

Реалізація принципу диспозитивності вимагає повного врахування змісту апеляційної скарги: слід виходити не лише з того, в якій частині оскаржується рішення суду, а й з підстав, за яких особа, що подала скаргу, просить скасувати чи змінити рішення.

Суд апеляційної інстанції перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції лише в межах доводів і вимог апеляційної скарги та вимог, заявлених у суді першої інстанції.

Нові докази можуть досліджуватися в суді апеляційної інстанції лише у разі, якщо їх неподання до суду першої інстанції було зумовлено поважними причинами.

Вийти за межі доводів і вимог апеляційної скарги апеляційний суд вправі в інтересах законності як складової верховенства права (а значить і обґрунтованості, оскільки необґрунтоване рішення завжди є незаконним).

Апеляційне провадження

спірні питання

Залучення судом апеляційної інстанції нових осіб

- П. 1 ч. 1 ст. 365 ЦПК України передбачає право залучити до участі у справі лише третю особу, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору.
- Ця норма права не передбачає залучення до участі у справі співвідповідачів, а також іншої заінтересованої особи в порядку окремого провадження, так як їх правовий статус і призначення видів провадження (позовного і окремого) є різними.
- *Приклад:* апеляційний суд замість залучення скаржника третьою особою, скасував рішення суду щодо реконструкції нежилого приміщення, належного позивачу, й відмовив у позові (*постанова КЦС ВС від 7.07.2021 у справі № 2-14828/10 (за 2010 рік!!!!)*).

Апеляційне провадження

спірні питання

Межі розгляду справи судом апеляційної інстанції

- Згідно з чч. 1 і 2 ст. 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги.
- Тобто для виходу за межі доводів і вимог – це має бути апеляційна скарга саме цієї особи, а не в інтересах іншої особи. Вимоги диспозитивності і змагальності процесу.
- Приклад: позов про втрату права на житло 3 осіб. Районний суд задовольнив позов. Апеляційна скарга лише від 1 особи, але суд скасовує рішення повністю і відмовляє у позові. Вихід за межі ... невірний (постанова КЦС ВС від 20.05.2020 у справі № 344/1044/16-ц, провадження № 61–21248 св 18.*
- Приклад: кредитні спори, вимоги до позичальника і поручителя (банк не оскаржує, а апел. суд досягує й пеню, кредитні картки, коли заочне рішення) тощо (постанова КЦС ВС від 11.04.2018 у справі № 643/3630/15-ц, провадження № 61-291св17.*

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього (ч. 3 ст. 367 ЦПК).

Випадки дослідження нових доказів, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:

- 1) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції, але особа, яка їх подає до апеляційного суду, не знала і не могла знати про їх існування;
- 2) докази існували на час розгляду справи в суді першої інстанції і учасник процесу знав про них, однак з об'єктивних причин (не залежних від нього) не міг надати їх до суду;
- 3) додаткові докази появились після прийняття рішення судом першої інстанції;

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Випадки дослідження нових доказів, які застосовує судова практика, можуть бути наступними:

- 4) суд першої інстанції помилково виключив із судового розгляду надані учасником процесу докази, що могли мати значення для справи;
- 5) суд першої інстанції необґрунтовано відмовив учаснику процесу в дослідженні доказів, що могли мати значення для справи (необґрунтовано відмовив у призначенні експертизи, витребуванні доказів, коли їх подання суду для нього становило певні труднощі тощо).
- 6) наявні інші поважні причини їх ненадання до суду першої інстанції, де відсутні умисел чи недбалість особи, яка їх подає, або вони не досліджені цим судом внаслідок інших процесуальних порушень.

Апеляційне провадження

спірні питання

Подання та прийняття нових доказів судом апеляційної інстанції

Щодо ступеню імперативності ч. 3 ст. 367 ЦПК важливе значення має такий прояв цивільного процесу, як **передбачуваність (прогнозованість) дій апеляційного суду** для учасників справи.

Про прийняття і дослідження нових доказів, як і відмови в їх прийнятті, апеляційний суд зобов'язаний мотивувати свій висновок у судовому рішенні (*п. 27 постанови ВП ВС від 31.01.2020 у справі № 370/999/16*).

Постанови ВС: від 15.05.2019 у справі № 717/2052/16 (ВП ВС); від 06.02.2019 у справі №916/3130/17 (КГС); від 24.02.2020 у справі № 910/22947/17 (КГС); від 03.05.2018 у справі № 404/251/17; від 31.07.2019 у справі № 753/11963/15.

Апеляційне провадження

спірні питання

Порядок розгляду апеляційної скарги, що надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи

Стаття 370 ЦПК має суттєві відмінності від аналогічної норми, яка була в ЦПК 2004 року.

Умови застосування: 1) апеляційна скарга надійшла до суду апеляційної інстанції після закінчення апеляційного розгляду справи;

2) особа, яка подала скаргу, не була присутня під час апеляційного розгляду справи;

3) суд апеляційної інстанції розглядає скаргу в межах доводів, які не розглядалися під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи;

4) суд відмовляє у відкритті провадження за апеляційною скаргою, якщо суд розглянув наведені у ній доводи під час апеляційного розгляду справи за апеляційною скаргою іншої особи.

Ця норма права **не застосовується до особи, яка не була залучена до участі у справі** (постанова ВС від 15.07.2020 у справі № 522/21026/16).

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції

- Для усунення суддівської помилки шляхом перегляду оскаржуваного судового рішення суд апеляційної інстанції наділений певними **повноваженнями**, якими є сукупність його прав і обов'язків, пов'язаних із застосуванням процесуально-правових наслідків щодо такого рішення суду першої інстанції.
- Повноваження апеляційного суду закріплені у ст. 374 ЦПК, а в подальших статтях зазначені підстави для застосування певного повноваження (статті 375-379 ЦПК).
- *Скасування рішення суду в апеляційному порядку не є санкцією відносно суду першої інстанції, а є реалізацією апеляційною інстанцією своїх повноважень і виконанням обов'язків, що входять у зміст правовідносин між судом апеляційної інстанції та учасниками справи. Суд, який ухвалив судове рішення, що оскаржується, і суд, який здійснює його перевірку, діють у єдиному публічному інтересі і пов'язані загальною метою – вирішити спір, що виник між сторонами, на підставі закону.*

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції, спрощене провадження (ст. 369 ЦПК)

- Указана стаття містить виключний перелік справ та процесуальних ухвал суду першої інстанції, які можуть бути розглянуті в апеляційному порядку **без повідомлення учасників справи**.
- Не можуть бути розглянуті у порядку спрощеного провадження вимоги кредитора спадкодавця до спадкоємців (ст. 1281 ЦК України): *постанова ВС від 05.02.2020 у справі № 564/721/16-ц 05 лютого 2020 року та інші*:

Постанови ВС: від 11.07.2018 у справі № 643/6628/16 (встановлення факту проживання однією сім'єю без реєстрації шлюбу та визнання права власності в порядку спадкування за законом); від 26.05.2021 у справі № 391/35/19 (справа немайнового характеру, зустрічний позов про недійсність кредитного договору); від 02.06.2021 у справі № 2-2617/2009, провадження № 61-4650 св 21 (видача дубліката виконавчого листа та поновлення строку на пред'явлення до виконання).

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 375 ЦПК)

Суд апеляційної інстанції залишає **апеляційну скаргу без задоволення, а судові рішення без змін**, якщо визнає, що суд першої інстанції ухвалив судові рішення з додержанням норм матеріального і процесуального права.

Суд апеляційної інстанції повинен ухвалити мотивований судовий акт, у якому зазначити мотиви, чому доводи апеляційної скарги відхиляються (п/п в) п. 3 ч. 1 ст. 382 ЦПК). Це загальнопроцесуальна вимога кореспондуючої співмірності. Так, якщо законодавець встановив у якості обов'язкової вимоги до апеляційної скарги обґрунтування її мотивів, то для суду другої інстанції це означає кореспондуючий обов'язок у разі відхилення скарги мотивувати висновок, чому доводи заявника відхиляються, інакше буде мати місце порушення вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду в такому його елементі як мотивація судового рішення судом, який має право на дослідження нових доказів та переоцінку доказів

Постанови ВП ВС: від 13.02.2019 у справі № 320/57877/17; від 13.11.2019 у справі № 1711584/18.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 376 ЦПК)

Зазначена стаття ЦПК передбачає підстави для скасування судового рішення повністю або частково та **ухвалення нового рішення** у відповідній частині або **зміни рішення**.

Зі скасуванням рішення суду першої інстанції не пов'язане таке повноваження апеляційного суду, як зміна рішення, незважаючи на те, що в ст. 376 ЦПК об'єднані підстави як для зміни рішення суду, так і для скасування рішення суду із ухваленням нового рішення.

Апеляційний суд змінює рішення суду першої інстанції тоді, коли неправильність рішення можна усунути без його скасування, не змінюючи суть рішення і зміна стосується окремих частин рішення, зокрема, у разі виправлення помилок суду першої інстанції щодо розміру присудженої суми, розподілу судових витрат тощо. Якщо зміни стосуються фактичної сторони справи чи правового обґрунтування рішення, то таке рішення суду першої інстанції також слід вважати зміненим, тому апеляційний суд не повинен оформляти цю дію постановленням ухвали із зазначенням про залишення рішення без зміни з уточненням чи доповненням рішення суду першої інстанції.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції *(ст. 376 ЦПК)*

Ухвалення нового рішення є основним з повноважень суду апеляційної інстанції, оскільки таке повноваження відповідає цілям апеляційного провадження – завершити провадження у справі на даній стадії процесу і усунути суддівську помилку.

Апеляційний суд ухвалює нове рішення тоді, коли при перевіршенні справи будуть виявлені такі порушення законності і обґрунтованості, які впливають на основний висновок суду першої інстанції про права та обов'язки учасників справи, і приходять до інших висновків. Ухваленням нового рішення повинна виправлятися допущена судом першої інстанції суттєва суддівська помилка, а не просто викладення іншого по суті висновку про те, як повинен вирішуватися спір.

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції (ст. 376 ЦПК)

Суд апеляційної інстанції **має право самостійно переоцінити докази**, встановлені та по-іншому оцінені судом першої інстанції, але обов'язково зазначивши при цьому, які саме норми процесуального права порушені цим судом при дослідженні та оцінці доказів.

При ухваленні нового рішення суд апеляційної інстанції зобов'язаний в мотивувальній частині постанови дати оцінку доказам, що наявні в матеріалах справи, та новим доказам, якщо вони досліджувались, в їх сукупності за правилами, встановленими ст. 89 ЦПК про оцінку доказів.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, **якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи**. Проте на такі порушення апеляційний суд, не скасовуючи чи змінюючи рішення, повинен зазначити в своєму судовому рішенні.

Постанови ВС: від 19.08.2020 у справі № 2-13112/10; від 10.07.2019 у справі № 648/2988/16; від 15.09.2020 у справі № 205/4196/18 (п. 46, ВП ВС).

Апеляційне провадження

спірні питання

Повноваження суду апеляційної інстанції *(п. 3 ч. 3 ст. 376 ЦПК)*

- Справу (питання) розглянуто судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою.
- Відмінність у застосуванні ст. 309 ЦПК у редакції до 15.12.2017, від діючої ст. 376 ЦПК.

Постанова ОП КЦС ВС від 10.10.2019 у справі № 755/15824/15-ц, провадження № 61-23983сво18.

Актуальна судова практика

Справи, які не підлягають розгляду в судах у порядку будь-якого виду судочинства

- про визнання протиправними дій прокурора щодо утримання матеріалів кримінального провадження та використання ним цих матеріалів на власний розсуд із затримуванням розгляду справ за скаргами, поданими в порядку статті 303 КПК України, та про відшкодування моральної шкоди, завданої цими діями прокурора (*постанова ВП ВС від 13.06.2018 у справі № 454/143/17-ц*);
- про оскарження акта про порушення правил користування електричною енергією, який не встановлює для споживача будь-яких обов'язків і є різновидом претензії (*постанова ВП ВС від 06.02.2019 у справі № 522/12901/17-ц*);
- про визнання незаконними пов'язаних з розглядом судової справи дій/бездіяльності суду (судді чи посадових осіб суду), а також вимоги про зобов'язання суду (судді) до вчинення певних процесуальних дій не можуть розглядатися за правилами будь-якого судочинства (*постанова від 21.11.2018 у справі № 757/43355/16-ц, від 20.03.2019 у справі № 295/7631/17*);

Актуальна судова практика

Справи, які не підлягають розгляду в судах у порядку будь-якого виду судочинства

- про зобов'язання усунути особу від прав на передбачені статтею 15 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» пільги для члена сім'ї загиблого військовослужбовця (*постанова ВП ВС від 13.03.2019 у справі № 331/6927/16-ц*);
- до уповноваженої особи Фонду на ліквідацію банку та Фонду про визнання правочину позивача з третьою особою дійсним (*постанова ВП ВС від 18.09.2019 у справі № 638/17850/17*);
- вимоги про заборону на майбутнє видавати розпорядження щодо витребування в учасників бойових дій заяв на отримання разової грошової допомоги (*постанова ВП ВС від 28.04.2020 у справі № 607/15692/19*);
- вимоги, ініційовані з метою оцінки обставин, які становлять предмет доказування у кримінальному провадженні, чи з метою створення поза межами останнього передумов для визнання доказу, отриманого у такому провадженні, неналежним або недопустимим (*постанова ВП ВС від 30.06.2020 у справі № 333/6816/17*);
- вимоги щодо визнання незаконною нотаріальної дії з видачі свідоцтва про придбання майна з прилюдних торгів (*постанова ВП ВС від 07.07.2020 у справі № 438/610/14-ц*) та інші.

Актуальна судова практика

Зловживання процесуальними правами

На сьогодні судова практика щодо застосування новел процесу про неприпустимість зловживання процесуальними правами є позитивною.

ВС буде повною мірою підтримувати намагання суддів протидіяти зловживанню процесуальними правами, звичайно, якщо при цьому не порушуються засадничі принципи цивільного процесу, не порушується ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо справедливого судового розгляду.

- *Постанова КЦС ВС від 26.01.2022 у справі № 127/23611/20*: вперше подана заява про роз'яснення судового рішення є процесуальним правом учасника справи і не зазначено в ч. 2 ст. 44 ЦПК як дія, яка суперечить завданню цивільного судочинства.

Актуальна судова практика

Зловживання процесуальними правами

- подання скарг на судові рішення, яке не підлягало оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, що спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення (*постанови ВП ВС: від 29.05.2019 у справі № 219/10010/17; від 07.11.2018 у справі № 530/1730/16-ц, від 17.04.2019 у справі № 751/7099/17; від 20.06.2019 у справі № 530/725/18, від 11.09.2019 у справі № 757/64933-17-ц, від 23.10.2019 у справі № 521/13969/17; від 04.11.2019 у справі № 497/1094/15-ц, від 09.09.2020 у справі № 551/434/19); КЦС ВС від 04.03.2020 у справі № 760/4569/18;*
- подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями (*постанова ВС від 02.09.2019 у справі № 367/5934/17-ц*);

Актуальна судова практика

Зловживання процесуальними правами

- подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер (*постанови ВС: від 11.09.2019 у справі № 757/64933/17-ц, від 23.10.2019 у справі № 686/2030/15-ц*);
- необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою (*постанова ВП ВС: від 07.08.2019 у справі № 757/43800/18-ц; постанови ВС: від 14.11.2019 у справі № 557/3733/18, від 19.11.2019 у справі № 736/85/18-ц*);
- укладення мирової угоди, спрямованої на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі;
- використання нецензурної лексики (*постанови ВП ВС: від 13.03.2019 у справі № 199/6713/14-ц; від 07.11.2019 у справі № 9901/324/191 та інші*).

Актуальна судова практика

Подання електронних доказів

- *Форми електронних доказів (постанова ВС від 19.01.2021 у справі № 922/51/20).*
- *Засвідчення електронних доказів (постанова ВС від 23.09.2021 у справі № 910/17662/19).*
- *Роздруківка електронного листування (постанови ВС від 11.06.2019 у справі № 904/2882/18, від 24.09.2019 у справі № 922/1151/18).*
- *Роздруківки інтернет-сторінок (веб-сайтів) (постанови ВС від 07.07.2021 у справі № 587/2051/18; від 13.01.2021 у справі № 264/949/19).*
- *Скрін-шоти повідомлень з телефону та планшету, роздруківки з viber (постанова ВС від 13.07.2020 у справі № 753/10840/19).*
- *Оцінка електронних доказів (постанови ВС від 21.03.2019 у справі № 568/879/17; від 18.06.2021 у справі № 234/8079/20).*
- *Використання Єдиного державного реєстру судових рішень (постанови ВС від 29.06.2021 у справі № 753/20537/18; від 24.06.2021 у справі № 640/10263/19).*

Все буде Україна!!!

Разом до перемоги України!

Верховний
Суд

Дякую за увагу!